

Családkutatás és helytörténet: Matricula-Historia-online

Levéltáros lehetőségek és tanulságok az online világban

– egy konkrét szolgáltatás kapcsán

Előadás-vázlat az MNL Veszprém Megyei Levéltára „Levéltárak az online világban” című konferenciáján, Veszprém, 2014. május 20.

Dr. Lakatos Andor, Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár (KFL)

A kiindulópont: alapvető kérdések – kérdőjeles válaszok

- Prioritást kapjon-e a kutatói érdeklődés digitalizáló tevékenységünkben? (Határozott igen?)
- Prioritást kaphat-e a kutatói érdeklődés alapján végzett digitalizálás egyéb levéltári tevékenységeinkkel szemben? (Talán, bizonyos esetekben igen?)
- Mit jelent az online világ számunkra? Elsősorban technikai változást vagy alapvetően új kommunikációs lehetőségeket? Új munkaeszközöket, több információt vagy korlátlan férőhelyes kutatószobát és non-stop nyitva tartást, netán közös munkát határok nélkül?
- Mi az érték, a lényeg online lehetőségeinkben? Szélesebb körben is képviselhetjük szakmánk régi jó hagyományait, magas színvonalát? Nagyságrendileg más, új kutatói-társadalmi kapcsolatokat építhetünk, lehetőséget adhatunk levéltárunk falakon kívüli, gyors használatára?
- A kérdések zárásaként: Kalocsán, az utóbbi években elsősorban újszerű kutatószolgálati lehetőségként tekintettünk az internetre, és a használati érték dominált vállalkozásainkban – digitalizálásunk nem archiválás, hanem inkább kutatói célú másolatok készítése-szolgáltatása.

A Matricula-Historia-online tartalma – amit négy év alatt létrehoztunk

- A Communio-projekt célja: főegyházmegyénk anyakönyvi- és helytörténeti kéziratos köteteinek digitalizálása és kutathatóvá tétele az interneten (kötetek-füzetek, nem szálas iratanyagok)
- 50 ezer dokumentum, 950 ezer kép, 184 érintett plébánia (60 plébánián helyszíni feltárás-gyűjtés, ezzel az 1900 előtti alapítású plébániák feldolgozása megtörtént)
- Tartalom statisztikai részletezése digitalizált dokumentumaink nyilvántartása alapján:

Kutatható dokumentumok db:	41 422	83,08%	Kutatható képek száma:	856 243	90,42%
Korlátozás alá eső dokumentumok:	8 437	16,92%	Korlátozás alá eső képek:	90 701	9,58%
Digitalizált dokumentumok db:	49 859	100,00%	Képfelvételek összesen:	946 944	100,00%

Őrzőhelyek	Dokumentum db	%	Őrzőhelyek	Felvétel db	%
Levéltár:	47 896	96,06%	Levéltár:	679 074	71,71%
Plébánia:	1 900	3,81%	Plébánia:	257 348	27,18%
Szabadkai Tört. Levéltár:	50	0,10%	Szabadkai Tört. Levéltár:	7 996	0,84%
Egyéb:	13	0,02%	Egyéb:	2 526	0,27%
Dokumentumok összesen:	49 859	100,00%	Képfelvételek összesen:	946 944	100,00%

Anyakönyvi tartalom (88%):	felvétel	%	Helytörténeti tartalom (12%):	felvétel	%
kereszteltek	359 216	43,25%	egyházlátogatás, visitatio canonicae	48 494	41,65%
meghaltak	229 590	27,64%	esperesi látogatás, vizitáció	3 702	3,18%
egybekeltek	117 109	14,10%	leirat, körlevél (protocollum, currentales)	20 517	17,62%
mutatók (indexek)	44 073	5,31%	egyházközség, iskolaszék (jegyzőkönyvek)	16 443	14,12%
bérmáltak	40 851	4,92%	történetírás, historia domus	6 406	5,50%
iskolai	20 049	2,41%	vegyes (alapítványok törzskönyve, leltárak)	8 255	7,09%
vegyes	17 341	2,09%	népesség összeírás (status animarum)	7 783	6,68%
áttértek, megtértek	1 356	0,16%	társulat, egyesület (jegyzőkönyvek, listák)	3 637	3,12%
jegyesek	878	0,11%	espereskerületi jegyzőkönyvek	1 191	1,02%
anyakönyvek össz:	830 504	100,00%	helytörténeti kötetek összesen:	116 440	100,00%

Dokumentum darabszám		%	Felvételszám		%
Eredeti dokumentum:	4 434	8,94%	Eredeti dokumentum:	347 102	36,65%
Anyakönyvi másodpéldány:	45 100	90,92%	Anyakönyvi másodpéldány:	592 433	62,56%
Mikrofilm:	68	0,14%	Mikrofilm:	7 409	0,78%
Dokumentumok összesen:	49 602	100,00%	Képek száma összesen:	946 944	100,00%

A Matricula-Historia-online mint kutatói szolgáltatás – három év tapasztalatai

- Ezer kutatói regisztráció, 36 ezer kutatási eset, (naponta átlagosan 30 kutatói belépés, téli időszakban 40-50, nyáron 15-20), nyitólap használata (település választása) több mint 130 ezer alkalommal (naponta több mint 100 esetben)
- A megtekintett képek (lapozások) száma összességében meghaladta a 6,2 milliót, vagyis félévente átlagosan egymillió, naponta 5-6 ezer képet böngésztek e-kutatóink. Utóbbi (téli) öt hónapban a lapozások napi átlaga 7 ezer körül volt. Egy-egy kutató átlagosan naponta 150-200 képfelvételt használt.
- Hagyományos, régi kutatóforgalmunkkal összevetve: **kutatóink száma kb. 3-4-szeresére, a kutatási esetek száma több mint 50-szeresére nőtt.** Ez a forgalom hagyományos módon kezelhetetlen lett volna férőhelyek hiányában, ill. anyagmozgatási szempontból is.
- Kutatói statisztika részletezése e-kutatói nyilvántartásunk (2012-2014, 650 adat) alapján:
 - regisztrációk beérkezése folyamatos-egyenletes (átlagosan munkanaponként egy), megoszlásuk: negyedéves 58%, 15 napos 23%, egy éves 19%
 - külföldi regisztrációk aránya jelentős: 24%
 - regisztrációk életkorok szerint: 40 év alatti 28%, 40-60 közötti 45%, 60 feletti 27%
 - a 30-50 közötti korosztály majdnem a kutatók fele (47%), 30 alatt csak 5%
 - teljesen átalakult a kutatók „korfája”, a kereső korosztályok döntő többségben vannak a nyugdíjas korosztállyal és a diákokkal szemben, holott a kutatószobában korábban inkább ők voltak jelen

A használati érték dominanciájának következményei – „fapados” rendszer

- Nem az „öröklét jegyében” digitalizálunk, hanem kutatói szolgáltatást üzemeltetünk. Cél a használható tartalom mielőbbi megjelenítése, nincs időnk sok éves projektekre.
- Egyszerű, gyors, hatékony és lehetőleg olcsó megoldások választása eszközök és szoftverek tekintetében egyaránt. (Nikon D90 fényképezők, jpg, Linux, Drupal, házilag írt programok, vásárolt és esztergált alkatrészekből saját kezűleg épített állványok stb.)
- Levéltári szempontból képzetlen segédmunkaerő alkalmazása-betanítása elsősorban fotózásra, a digitális tartalom létrehozására (közmunakaprogram, egyéb önkéntes segítők).
- Tartalom közlése kutatói szempontok alapján (tematikus, „önmutató” rendszer, a kép metaadatok nélkül, pusztán az elhelyezésével kutathatóvá válik).
- Az ellenőrzést, a hibák keresését is kutatóinkra bízuk. Tapasztalataink szerint aktívan használják-böngészik a tartalmat, és megbízhatóan jelzik a hibákat-hiányosságokat...
- Kisebb költségvetésből megvalósuló, de jól tervezhető projekt, helyi összefogásra építve, a nagy pályázatokhoz képest kevesebb adminisztrációs teherrel (éves költség kb. 5 millió forint, fedezet 60% közmunakaprogram-támogatás, 25% szolgáltatási díjbevételek, 15% egyéb szponzor, támogatás).

Új kapcsolatrendszer, új erőforrások – kire és mire számíthatunk két személyes levéltárunkban?

- A sikeres internetes szolgáltatás eredményeként **lényegesen többen ismerik(el) levéltárunk tevékenységét** (sok hálás visszajelzés, levél)
- Kutatóink között **megjelentek az önkéntes, alkalmi segítők**: mutatózás, közcélra felajánlott adatgyűjtések, egymás oktatása-segítése stb. (Mindezek természetesen nem „levéltárban ülős” feladatok, hanem az online szolgáltatás által generált tevékenységek).
- **Anyagilag is támogatnak bennünket**: előfordul a regisztrációs díjak túlfizetése, más egyéni felajánlások is történtek, ill. intézményes támogatók is rendszeresen megnyerhetők a népszerű online szolgáltatások ügyének.

- 2013-2014 telén összesen 17 rendszeres segítőnk-munkatársunk volt, 3 közmunkás (napi 8 órás), 5 rehabilitációs foglalkoztatott (napi 4 órás), 3 megbízási díjas adatfeldolgozónk (napi 4 órás) és 6 közösségi szolgálatot végző gimnazista (heti 2 órás), valamennyien az internetes szolgáltatásaink kapcsán dolgoztak.
- Mindez felelősséggel és sok teendővel jár a két levéltárosra nézve, új kutatói-társadalmi kapcsolataink köteleznek is bennünket, nem lehet „kiszállni” (a „gyermeket” fel kell nevelni).
- Egy új „motor” üzemel levéltárunkban eszközöket és humán erőforrásokat is tekintve, melynek működtetése figyelmet igényel, de egész életünkre hatással van, és nagy lehetőségeket tartogat. Nem véletlen haladt egyéb levéltári állományaink digitalizálása is jelentős mértékben az elmúlt években (KFL-online, Kalocsai anyakönyvi adatbázis az interneten)...
- Mérleg még sajnos nem készíthető az „új lehetőségek kontra új köteleességek” folyamatban, ehhez több évre van szükség, jelenleg még a „befektetői” szakaszban vagyunk (pl. adatfeldolgozó munkatársak betanítása, koordinációjuk első tapasztalatai), ennek megfelelően ambivalens érzéseink vannak, csak előre „menekülhetünk”.

Tézisek – helyi tapasztalataink alapján

- Egy döntően helyi erőforrásokra épülő, kis levéltárban elindított digitalizálási projekt is működőképes és fenntartható lehet (sőt kifejezetten hatékonynak nevezhető pl. a költségráfordítás/létrehozott-publikált tartalom tekintetében: ez nálunk kb. 16 Ft/felvétel volt)
- Sikeres szolgáltatás érdekében figyelembe kell vennünk a kutatói érdeklődést-trendeket, s az így létrehozott tartalmat mihamarabb érdemes közölni. A feldolgozottság lehet fokozatos, a lényeg nem a tökéletesség, hanem a használhatóság. Inkább készítsünk három év alatt alapszinten használható rendszert, mint hogy tíz éven át várakoztassuk kutatóinkat a jól feldolgozott tartalomra.
- Egy jól működő internetes szolgáltatás képes a levéltár közönségét-forgalmát jelentős módon megváltoztatni, sokkal jelentősebb arányban tudnak megjelenni a külföldön élők, ill. az aktív, kereső korosztályok, ugyanakkor jelentős mértékben nőhet a kutatások intenzitása.
- Egy online szolgáltatás eredményeként a levéltár anyagi- és humán erőforrásokat is nyerhet, melyek hasznosíthatók a digitalizálási munka későbbi fázisaiban, ill. újabb munkák esetén.
- Az internetes tartalmak használatában nem elrettentő tényező a regisztrációs díj alkalmazása, korrekt szolgáltatásért arányos árat szívesen fizetnek, a lélektani határt nem is annyira a pénz, mint inkább maga a regisztráció jelenti hasonló esetekben. Úgy lesz az ismeretlen böngészőből kutató, hogy nevét adja internetes tevékenységéhez, azonosított személyként lép be a virtuális kutatószobába.
- Eredeti forrásaink internetes használata esetében a levéltáraknak érdemes megkövetelniük a kutatói regisztrációt, ugyanazon az elven, ahogy az a levéltárban végzett kutatások esetében is történik. A felhasználók azonosítása a hozzáadott érték lehetősége, a kutatói kiegészítések-jelzések, a web2-es rendszerek működése szempontjából is fontos lehet. De valós kutatói statisztikák, reális igényfelmérések is csak így készíthetők. Közös jövőnk záloga a felelős partnerség: valós intézmények kapcsolata valós személyekkel.
- 2-3 év (vagy rövidebb idő) alatt megvalósítható, belátható projekteket érdemes tervezni, a hosszabb távú, „évtizedes” vállalkozásoknál gondot okozhat az informatikai környezet változása, ami időnként felülírhatja a vállalt célokat, munkamódszereket is. A fokozatosság, a fejleszthetőség, a lépcsőzetes tervezés ugyanakkor nagy érték, törekedni kell rá.
- A jövő sikeres online levéltári szolgáltatásai minden bizonnyal több intézményre, levéltárak együttműködésére épülnek majd, a közös (szabványos, adatbázis-alapú) nyilvántartó- és segédletrendszereknek jól ki kell egészíteniük a helyi tartalomszolgáltatásokat, átjárható rendszert alkotva.